in onze Kerken zouden, wanneer zulk een kennis der Kerkhistorie metterdaad eisch was voor de toelating tot het predikambt, aan dien eisch beantwoorden? Daarbij komt, dat afwijzing bij een kerkelijk examen veel ernstiger gevolgen voor den betrokkene heeft dan bij een schoolexamen, daar het laatste alleen in beperkten kring bekend wordt, terwijl het eerste hem een brandmerk opdrukt, dat zijn leven lang hem bijblijft en bij de vervulling van zijn ambtelijke taak hem niet weinig hinderlijk kan wezen. In hoeverre hierin verbetering te brengen is door een andere regeling der examenvakken, is niet gemakkelijk te zeggen, veel meer verwachten we daarvan, dat de examinatoren, door de Classis geroepen, wel inzien, dat zij geen *wetenschappelijk* examen hebben af te nemen, wat de taak der School is, maar een *kerkelijk* examen. Al zal het onderzoek naar de mate der kennis niet geheel ontbreken kunnen, bij het kerkelijk examen moet toch hoofdzaak wezen het onderzoek naar de *zuiverheid der belijdenis* en naar de *geschiktheid van het ambt*.

Een tweede quaestie, die in Amerika evenals bij ons tot practische moeilijkheden aanleiding had gegeven, was het optreden van niet-gestudeerde personen of zoogenaamde »*oefenaars*« in de publieke saamkomsten der gemeente om een »stichtelijk woord« te spreken. Hoezeer in buitengewone omstandigheden dit hulpmiddel groote diensten bewezen heeft om bij gebrek aan predikanten de gemeente te dienen, toch mag het in normale tijden nooit als surrogaat aangewend worden om de gewone bediening des Woords te vervangen. Volkomen terecht besloot daarom de Synode in overeenstemming met hetgeen ook onze Kerken op de Haagsche Synode hadden vastgesteld, dat niemand het recht heeft in den openbaren eeredienst een stichtelijk woord te spreken, tenzij de Classis hem dit recht had vergund, en dat dit recht dan nog alleen gelden zou voor die Classis, waartoe de betrokkene behoort, maar niet daarbuiten.

Een derde vraag, die evenzeer meermalen op onze Synodes ter sprake is gekomen, was deze, of de Synode niet een *Formulier* zou vaststellen *voor de openbare belijdenis des geloofs*. Zij, die hierop aandrongen, wezen er o. m. op, dat de beteekenis dezer plechtigheid daardoor beter door de gemeente verstaan zou worden en er ook meer eenheid zou komen in de practijk. Terecht ging de Synode echter niet op dit verzoek in; ze oordeelde, dat de gebruikelijke vragen de materie in deze zaak voldoende aangeven en genoegzame eenheid waarborgen; dat door de vaststelling van een apart Formulier de indruk zou kunnen gewekt worden, dat men eerst door het doen van belijdenis bij de Kerk ingelijfd wordt; waaraan nog toegevoegd werd dat de beteekenis van deze daad niet allereerst door een plechtigheid dient aangegeven te worden, maar door onderwijzing in de prediking en de catechisatie. Al laten we de vraag in 't midden, of het niet wenschelijk zou wezen om de vragen bij 't doen van de openbare belijdenis des geloofs nader te formuleeren, toch zijn we 't met deze Synode van harte eens, dat een afzonderlijk Formulier voor deze kerkelijke handeling metterdaad gevaar zou opleveren. Een »confirmatie« kennen onze Kerken niet en ook de schijn daarvan moet vermeden worden.

Een vierde, niet minder ernstige vraag was, hoe de Kerk te handelen heeft met personen, die, om de tucht te ontgaan, voor het lidmaatschap der Kerk bedanken. Vroeger had de Synode in haar Algemeene bepalingen vastgesteld, dat de Kerk aan zulke personen *niets* meer te doen heeft, omdat zij zich buiten de Kerk gesteld hebben. Terecht heeft echter een latere Synode deze te krasse uitspraak weer geschrapt. Dat de Kerk aan zulke personen niets meer te doen heeft, is zeker niet juist. Vooreerst mag de Kerk zulk een »bedanken van het lidmaatschap« nooit voetstoots aanvaarden, maar dient ze veeleer ernstige pogingen in 't werk stellen om zulk een persoon het zondige van zijn eigenmachtige daad duidelijk te maken, en hem te bewegen van dit besluit, dat vaak in overijling genomen is, terug te komen. En ook wanneer dit haar niet gelukt, en de Kerk ten slotte wel erkennen moet, dat zulk een persoon zich van haar afgescheiden heeft, blijft de Kerk toch altoos geroepen den afgedoolde te vermanen, evengoed als ze dit een geëxcommuniceerde moet doen. Maar geheel anders komt de quaestie te staan, wanneer men vraagt, of de Kerk zulk een persoon, die met woord en daad zich aan haar gemeenschap onttrokken heeft, nog tot voorwerp zou kunnen maken van haar kerkelijke tucht en hem zelfs zou kunnen excommuniceeren. Er schijnt in de Christelijke Gereformeerde Kerk in Amerika wel een sterke strooming te zijn, die dezen kant op wil, en ook de commissie, die de Synode van prae-advies diende, ging een goed eind dezen weg op. Ze adviseerde de Synode om dit »bedanken« alleen dan te aanvaarden, wanneer zulk een persoon zich bij een andere Kerk aansloot, omdat hij met de leer of kerkenordening zijner Kerk het niet meer eens was, maar niet in geval iemand zich aan de gemeenschap der Kerk onttrok om op zich zelf te blijven staan of de tucht te ontgaan; de Kerk moest dan toch met de tuchtoefening doorgaan, op grond, dat zulk een tuchtoefening wellicht nog dienstbaar zou kunnen wezen tot genezing van zulk een afgedoolde; dat niemand zich van de Kerk als instituut mag losmaken, daar men zich zelf volgens Gods eisch en niet naar eigen willekeur bij het instituut heeft aangesloten; en eindelijk, dat in elk geval het prestige der tucht op die wijze beter gehandhaafd kan worden. Afdoende schijnen deze gronden ons echter niet te zijn. De practische motieven, dat zulk een tuchtoefening nog wel tot genezing kan dienen, en in elk geval het prestige der tucht zoo beter gehandhaafd wordt, beslissen niet over de vraag, of zulk een persoon, die zich aan de gemeenschap der Kerk onttrokken heeft, nog wel voorwerp der kerkelijke tucht *kan* wezen. En wat het principieele argument aangaat, dat het opzeggen van het lidmaatschap ongeoorloofd is, daar de band met het instituut niet willekeurig gelegd is, maar krachtens Gods eisch, — zoo is dit op zich zelf volkomen juist, maar dit neemt toch niet weg, gelijk Voetius terecht opmerkt, dat de aansluiting aan de Kerk een *vrije wilsdaad* is van den betrokken persoon en de Kerk daarom nooit iemand tegen zijn uitgedrukten wil als lidmaat kan blijven beschouwen en behandelen. Een daad kan zedelijk ongeoorloofd wezen, en toch kan de Kerk verplicht zijn met zulk een daad rekening te houden wat haar kerkrechtelijke gevolgen betreft. De Commissie zelve stemt dit feitelijk toe, waar ze erkent, dat wie zich bij een andere Kerk aansluit, geen voorwerp meer zijn kan van kerkelijke tucht. Immers, gelijk onze Confessie terecht zegt, is ieder geloovige van Godswege verplicht, zich bij de *ware* Kerk te voegen, en is daarom het verlaten van de ware Kerk om zich bij een dwalende of valsche Kerk te voegen, zeker niet minder groote zonde dan zich aan de gemeenschap der Kerk te onttrekken om op zich zelf te blijven staan. En toch oordeelt de Commissie volkomen terecht, dat de Kerk in zulk een geval geen tucht meer kan uitoefenen. Bovendien is het hoofddoel van de tucht toch altoos om de Sacramenten heilig te houden, en wie zich van de Kerk afgescheiden heeft, kan de Sacramenten niet meer ontheiligen, omdat hij geen recht meer heeft om ze te gebruiken. Wie zijn lidmaatschap opzegt, snijdt immers zichzelf van de Kerk af en behoeft daarom door de Kerk niet meer afgesneden te worden. De Synode heeft daarom, naar het ons voorkomt, wijs gehandeld, met het rapport van haar adviseerende Commissie niet aan te nemen, maar een nieuwe Commissie te benoemen, die op de volgende Synode haar van advies dienen zal.

Ten slotte zij uit de acta dezer Synode nog vermeld, dat ook het oude twistpunt van het infra- of supra-lapsarisme nog even ter Synodale tafel kwam, doordien Ds. J. P. Hulst en Prof. G. H. Hemkes een aanklacht hadden ingediend tegen Ds. G. J. Haan, omdat deze in *De Calvinist* een verklaring van Rom. 9 : 22, 23 had gegeven, die volgens hen supra-lapsarisch zou wezen. Ook in dit geschil is de Synode met groote voorzichtigheid opgetreden. Ze wees de aanklacht af, omdat het supra-lapsarisme volgens de leerregels van Dordt (cap I art. 7) en blijkens de beraadslagingen op de Dordtsche Synode en volgens de Utrechtsche conclusies niet te veroordeelen noch uit te sluiten is, weshalve ze oordeelde, dat noch Ds. Haan noch iemand anders over zijn supra-lapsarische uitlatingen te bemoeilijken is. Maar tevens sprak ze uit, dat het voeren van een discussie over het infra- en supralapsarisme ernstig gemeden moet worden ter wille van den vrede en het welzijn der Kerken; het kan bovendien toch onmogelijk tot bevrediging van ons denken leiden en is daarom onvruchtbaar, en wanneer het niet met de uitsterste voorzichtigheid geschiedt, ontstemt het slechts de Kerken.

Hoezeer we van harte met deze beslissing instemmen, toch veroorloven we ons een opmerking. De aanklacht tegen Ds. Haan ingebracht, grondde zich o. m. op de uitdrukking door hem gebezigd, dat »het besluit Gods over alle dingen gaat, dus ook over de zonde«. Dit nu is niet een eenzijdige supra-lapsarische voorstelling van het decreet Gods, maar het is de eenparige belijdenis van alle Gereformeerde theologen geweest. Wie dat weerspreekt, weerspreekt het Woord Gods zelf, want de Schrift leert, dat »beide Herodes en Pontius Pilatus met de Heidenen en de volkeren Israels vergaderd zijn geweest tegen Jezus, dien God gezalfd had, om te doen al wat Gods hand en *raad te voren bepaald had dat geschieden zou*« (Hadd. 4 : 27, 28) en verklaart dus uitdrukkelijk, dat de raad of het besluit Gods ook over de zonde gaat. Geen Gereformeerde heeft dit dan ook ooit ontkend; integendeel, ze hebben dit op grond van Gods Woord zoo beslist mogelijk volgehouden tegenover alle drijvers van den vrijen wil des menschen, al hebben ze steeds er aan toegevoegd, dat God daarom noch de auteur is noch de schuld draagt van de zonde.

Het schijnt ons daarom niet alleen zonderling, dat een predikant in een Gereformeerde Kerk wegens deze uitdrukking wordt aangeklaagd, maar het doet zelfs de vraag opkomen, wie hier eigenlijk op de bank der beschuldigden had moeten zitten: hij die dit beleed, of zij die dit ontkenden. Er schuilt in een eenzijdig drijven van het supra-lapsarisme zeker een gevaar voor den vrede der Kerken, maar een niet minder grooter gevaar steekt in het infralapsarisme, wanneer dit in den grond niet anders dan een verkapt Arminianisme zou wezen.

Dr. H. H. K.

Leestafel.

Prof. Dr. F. L. Daubanton Ter Inleiding tot de Didaktiek des Nieuwen Verbonds. I. Geschiedenis der Beoefening van het Leervak. Kemink & Zoon, over den Dom te Utrecht.

Onder den hoofdtitel Ter Inleiding tot de Didaktiek des Nieuwen Verbonds heeft Dr. Daubanton, hoogleeraar vanwege de Nederlandsche Hervormde Kerk aan de Rijks-Universiteit te Utrecht, zich voorgenomen de Prolegomena tot de „Biblica Novi Testamenti", één der vakken, die hij doceert, uit te geven.

Dit voornemen is in zoover tot uitvoering gekomen, dat het eerste deel dier Prolegomena met den ondertitel: Geschiedenis der Beoefening van het Leervak, een boek van 272 bladzijden, onlangs het licht zag.

Naar uit het Voorberichtje blijkt, geeft de hoogleeraar hier zijn college-dictaten in druk.

Met deze gedrukte diktaten zullen allereerst gebaat wezen zijn studenten, en, wijl Prof. Daubanton, naar hij in zijn Voorberichtje vertelt, het vak onderwijst „voor een gehoor dat hem slechts één jaar, een nederlandsch „academie-jaar!" volgt, twee uur in de week er aan wijdend", zal het, wanneer de heeren, die Prolegomena, 't huis zwart op wit, in betrouwbaar gedrukten tekst, rustig bezitten, ook aan den gang van zijn onderwijs ten goede komen. De mondelinge voordracht op het college toch, kan zich dan uitsluitend bepalen tot de behandeling van wat in het Voorberichtje, met zonderlinge afwijking van den zeker akademischen, maar daarbij zoo bekoorlijk gedegageerden stijl, waarin over het geheel de dictaten zijn geschreven, heel statig heet: „de N. T.-ische leerstoffe zelf". Iets wat mij herinnert aan het *cliché*: „deze stoffe in derzelver hooge belangrijkheid ontvouwen" uit ouderwetsche preeken van met glacé-handschoenen opkomende kanselredenaars.

Dan, niet alleen zijn Utrechtsche theologanten en hij zelf als akademisch docent, zullen met het doen drukken dezer Prolegomena gebaat zijn, maar, voorzoover ik althans vermoed wat betreft het IIe en zekerheid heb wat het Ie deel aangaat, ook de niet-Utrechtsche theologanten en zelfs de Nederlandsche theologen van diverse pluimage.

Nadat van dit Ie deel de eerste 6 vel verschenen waren, zond mijn oude vriend Daubanton ze mij ter kennisneming, en toen heb ik er, in de Heraut van 18 Februari 1915, Nr. 1936, een bespreking van gegeven.

Thans nu het boek geheel voor mij ligt en ik ook met den inhoud van p. 105—p. 272 kennis heb gemaakt, acht ik het een geenszins overbodig werk er hier nog eens de aandacht op te vestigen.

Op mijn bedenking, reeds in No. 1936 van de Heraut uitgesproken, dat de auteur van wal steekt zonder iets omtrent Naam en Begrip van het vak te hebben gezegd, gaat hij in het, thans óok gedrukte Voorberichtje, p. I—IX, in.

Op p. VIII van dat Voorberichtje schrijft hij, met het oog op die bedenking: „Ja .... dat is „le revers de la médaille", in zake de door mij gevolgde methode!« Waaronder hij dan verstaat de Geschiedenis van het vak vóór de Methodologie van het vak te geven. Hij is het goed met mij eens, dat die vooropstelling eigenaardige bezwaren heeft (p. IX), maar vertelt, dat hij dan ook gewoon was, die bezwaren op zijn college te ondervangen, door „proleptisch om zoo te zeggen, iets in te vlechten over begrip, taak, benaming, methode, plaats in het encyklopaedisch instituut der Biblica." (p. VIII). Dat ik echter wel moest afgaan op het gedrukte werk erkent hij waar hij op diezelfde pagina, deze mijn kritiek bilijk noemt.

„Bedenkelijker is," zoo schreef ik, voor nu ruim anderhalf jaar, „dat Daubanton ook omtrent de naamsverandering („het vak toch wordt gewoonlijk aangeduid als „Bijbelsche Theologie" of „Bijbelsche Dogmatiek") zijn lezer geen rekenschap geeft." Ik opperde daarbij het vermoeden, dat het gebruik van den naam Didaktiek bij hem zijn voldoenden grond had in wat Prof. Kuyper, Encyclopaedie² III p. 166 en vl., en ook Prof. Bavinck, Dogmatiek p. 67, omtrent het *niet* wenschelijke van het gewone spraakgebruik schreven. Omtrent dit mijn vermoeden verklaart hij nu dat het „in hoofdzaak juist was" en op die verklaring laat hij dan volgen: „Reeds in 1896, Kuypers Encyklopaedie beoordeelend (Theol. Studien XIV) stemde ik diens protest tegen den traditioneelen naam van „Bijbelsche Theologie" toe. Toch had ik bezwaar tegen zijn „Historia Revelationis" en stelde voor „Historia doctrinae revelatae" of „Sacrae." Met die benaming had ik zelf later geen vrede, al bleef ik optornen tegen dat „Theologia Biblica." „Theologia" is, in deze samenvoeging, of te ruim of te eng." En op p. 197 schrijft hij, dat u de benaming Historia Revelationis toch in elk geval beter is, het karakter van ons leervak nader komt dan de traditioneele".

Merkwaardig is daarbij, dat hij op p. 41 uit Kuypers Encyklopaedie citeert:

»Het is moeielijk te loochenen, dat de latere dogmatici zich al te zeer gewend hadden, de Schrift te beschouwen als een tuighuis volgestapeld met *loca probantia*... Gelijk een rechter of advocaat zijn wetboeken raadpleegt, om er een artikel uit te citeeren, zoo citeerde men te hoop en te gras uit de Heilige Schrift. Hierin nu school een ganschelijk voorbijzien van het historisch-organisch karakter, dat aan de Heilige Schrift niet mag betwist worden. Indien de Heilige Schrift fix und fertig uit den hemel ware gevallen, en niets behelsd had dan een tweede reeks verklaringen, zou deze methode zich hebben laten verdedigen; maar zij was uiteraard onhoudbaar, nu de Schrift, in den loop der eeuwen, door de hand van tal van schrijvers, was tot stand gekomen, en ons instee van een soort hemelschen catechismus, een openbaring van realiteiten in historisch proces aanbirdt. (a. w. III, p. 171)."

Uit de omstandigheid toch, dat dit citaat door Daubanton voorzien is van het epitheton: „ware woorden van Dr. A. Kuyper", is, in verband met zijn vindiceeren van het historisch karakter van het vak waarvan op andere bladzijden in dit Ie deel der Prolagemena staat te lezen, de onderstelling niet al te gewaagd, dat hij met zijn „Didaktiek" niet anders bedoelt dan voor het N. T. het inzicht te verhelderen in wat Kuyper noemt „het historisch-organisch karakter." Of hem de bereiking van dit doel met de toepassing der „Lehrbegriff-methode" op de N. T. tische geschriften zal gelukken, een methode waartegen zoo Kuyper in zijn Encyclopaedie als Wrede in zijn Aufgabe und Methode der Sogenannten N. T. Theologie hun bezwaren inbrachten, doch waarmee Daubanton op meer dan een plaats in dit Ie deel van zijn Inleiding tot de Didaktiek des N. V. zijn ingenomenheid doet uitkomen, — kan ik, bij gemis van kennis van zijn Didaktiek zelf, niet beoordeelen. Eenigen waarborg biedt wel de naamsverandering van N. T. Theologie of N. T. Dogmatiek in Didaktiek der N. V., wijl zij er op wijst, dat, ook naar Daubantons overtuiging, de leer der N. Tische Schrift niet in die scherpbelijnde begrippen vervat is waarmee de wetenschap werkt.

Dit Ie deel ter Inleiding waarin de hoogleeraar zijn Geschiedenis der beoefening van het vak publiceert, kreeg thans, zooals ik hierboven mededeelde, een Voorbericht (I—IX). Het werk zelf nu heeft, zooals ik reeds in Februari 1915 meedeelde, een Inleiding (p. 1—2), en geeft dan in drie onderdeelen de Voorgeschiedenis (p. 2—67), Eerste Ontwikkeling (67—80) en den Bloeitijd (p. 80—272) der beoefening van de Didaktiek der N. V.

Een met zorg bewerkt Register van Persoonsnamen (p. 272—278) vergemakkelijkt het naslaan.

Noemde ik, toen ik nog maar de eerste 6 vellen voor mij had, de Inleiding (p. 1—2), twee alinea's op een halve bladzijde, wel wat heel kort, de geachte schrijver is het daar roerend met mij over eens en zegt dan ook in zijn Voorberichtje, dat ik maar liever van zijn „aanloopje" had moeten spreken.

Wat den vorm betreft is deze Geschiedenis van het vak verdienstelijk. „Op beperking," schrijft Dr. Daubanton, »moest ik uit zijn, wilde ik niet slechts titels noemen en namen vermelden, maar hoofdinhoud van beteekenende werken ten toon stellen", en in die beperking toont hij zich den meester. Hij bepaalde zich in hoofdzaak tot volledige werken en handboeken en koos daaruit het meest kenmerkende voor de richting waartoe hun schrijvers behoorden. 'n Enkele afwijking daarvan, die ik echter niet gaarne zou willen missen, heeft hij zich veroorloofd op p. 62—64 waar hij eenige monographien van Nederlandsche schrijvers vermeldt. Geschreven over het geheel, — Ik denk hier weer aan dat malle „stoffe" waarvoor mijn collega 'n bijzonder *penchant* schijnt te hebben, — in een, van opzettelijk plechtig-doen vrijen en toch gesoigneerden stijl, biedt de lezing van deze historiographie een genot. 'n Genot, hier en daar nog verhoogd door de invlechting van rake zetten en geestige opmerkingen.

Dit laatste brengt mij reeds tot den inhoud en ook daarover kan, op een enkele zeer ernstige bedenking na, mijn beoordeeling niet anders dan gunstig wezen. Met het oog op de mij hier verleende plaatsruimte wil ik mij alleen bepalen tot wat, mijns inziens, in deze historiographie het voornaamste is en door Prof. Daubanton is betiteld als: Bloeitijd. Reeds in No. 1936 van ons Weekblad deelde ik mee, dat hij bij deze periode in de ontwikkeling van het leervak waartoe door Gabler, met diens Oratie van 1787, den stoot is gegeven, verschillende groepen onderscheidt.

De eerste daarvan is die der Vermittelungstheologen waaruit hij dan o.m. in § 11, Neander, Weiss en Beyschlag bespreekt (p. 81—101).

De tweede wordt gevormd door F. C. Baur en zijn School § 12 (p. 102—122). Met de bespreking van diens Vorlesungen ueber die N. T. liche Theologie op de 6e pagina van vel 7 beginnend en eindigend op de volgende bladzijde, alzoo op p. 104, sloot het mij in 1915 door Daubanton toegezonden gedeelte van zijn boek. Aan deze bespreking, alsnu voortgezet, voegt hij toe zijn kritiek op deze Vorlesungen van het hoofd der Tubinger School, om dan, na bespreking en beoordeeling van de werken van Schwegler, Hilgenfeld, Kostlin, Holsten, Immer met wie „de tübingsche school in haar nadagen komt, Baur's leerlingen springen uit den band" (p. 118), ten slotte zijn aandacht te wijden aan Ritschl. „Na uitputting van hare hegelsche werk-methode, draagt de Tübinger school dan de taak over aan de jongere kritische school" p. 80.

In § 13 wordt onder het opschrift: „De Vrije Historisch-Kritische Richting (p. 122—185) van deze groep gehandeld. Hier vinden o.m. Reuss' Historie de la Theologie chretienne au siecle apostolique in 1853 bij ons door Busken Huet vertaald en Prof. Scholten's Geschiedenis der christelijke godgeleerdheid gedurende het tijdperk des N. T. een plaats. Voor de kennis der „Moderne Theologie" in Nederland is hier van belang het verschil waarop Daubanton wijst tusschen dit werk van Scholten uit 1857 en diens later onderwijs in de Biblica. Aan de hand van een college-dictaat, »door zeer bekwame pen geschreven gedurende den cursus 1876—1877«, toont hij aan, hoe de Leidsche hoogleeraar dan »zijn supranaturalistische standpunt verlaten heeft en in alle hoofdzaken met de Tübingsche kritiek meegaat".

Volgt als vierde groep in § 14: De Conservatief-Apologetische richting (p. 115—199), waaronder ik na Lechler, tot mijn genoegen ook v. Oosterzee's Theologie des N. V., met waardeering zag besproken. Met v. Leeuwens onvoltooide hoofdwerk: Bijbelsche Godgeleerdheid waarop Daubanton zich niet van kritiek onthoudt en in de polemiek over „Historia Revelationis" of „Bijbelsche Godgeleerdheid" tusschen Van Leeuwen en Kuyper (p. 1971) eer aan diens zijde, dan aan den kant van zijn geachten voorganger op de Utrechtsche Katheder toont te staan, eindigt deze §.

En zoo kom ik dan tot de vijfde groep, waarover in § 15, de slotparagraaf, wordt gehandeld: De Godsdienst-historische School (p. 200—272).

Terecht, wijl de „Religionsgeschichtliche" school up-to-date is, en „met den dag aanhangers wint" (p. 216), wordt aan haar bespreking tegenover die der anderen, de grootste plaats, 'n 72 bladzijden, ingenomen, en de wijze waarop zij besproken wordt, maakt deze bladzijden, naar het mij voorkomt, tot het, voor theologanten en theologen onzer dagen, meest interessante gedeelte van het boek.

De § geeft A: Algemeene opmerkingen, waaronder I. Beschrijving, II. Waardeering en III. Kritiek, inzonderheid op de werkmethode dezer school; en B. De Godsdienshistorische School, op 't gebied der Biblica, waaronder I. Methodologie (Wrede, Weiss en Weinzel) en II. Exposé en Kritiek op Weinzels Biblische Theologie des N. T. (1913).

Met enkele vaste trekken schetst Prof. Daubanton wat voor hem en ook voor ons Gereformeerden, zoowel de beteekenis van deze School als haar fout is, en waarbij hij dan o.m. op p. 202 uit Bavincks, Wijsbegeerte der Openbaring en op p. 202 en p. 223 uit R. Woltjers, Het Woord Gods en het woord der menschen, citaten bijbrengt.

Haar beteekenis schetst hij, wanneer hij zegt, dat zij »de natuurlijke«, of wil men liever de »algemeene« openbaring, krachtens de „gratia communis" ook buiten het Israelitisme en het Christendom gegeven, naar voren brengt. Haar fout, wanneer hij zegt, dat die algemeene openbaring, volgens welke, naar zij terecht leert, geen godsdienst mogelijk is, volgens haar de eenig werkelijke is en zij dus, in tegenstelling met Paulus, de reformatoren en de confessies beweert, „dat er niet is, er nooit was" een „bizondere openbaring", die in de ontwikkeling zou ingrijpen. En dit doet hij dan ook op het einde, in verband met de Biblica, weer uitkomen, waar hij Weinzel's boek beoordeelt.

Maar Daubanton doet in heel deze, van groote eruditie ook op het gebied der Religionsgeschichte en van detailkennis omtrent hetgeen men de „geschiedenis" der Godsdiensthistorische School zou kunnen noemen, getuigende §, meer dan schetsen.

Zijn beschrijving van de wording en het wezen der Religionsgeschichtliche school biedt van haar een volledig en daarbij tot in de details uitgewerkt beeld, waarvoor hem de gegevens van een, met noeste vijt gefaadpleegde literatuur uit vroeger en laatsten tijd de stof hebben geleverd. Zoo, om iets uit die vroegere te noemen, waar hij, onder de „eerste aanvangen der vergelijkende „ontwikkelingsmethode," naast Le Christianisme devoile, in 1756 uitgegeven onder het pseudoniem Boulanger, ook het ten onzent nog wel genoemde: Origine de tous les cultes ou Religion universel van Dupuis uit 1795 bespreekt. Hij vermeldt daar ook hoe de Leidsche, later Utrechtsche hoogleeraar in de wijsbegeerte, wis- en sterrenkunde, J. F. van Beeck Calkoen, ten onzent, „de Fransche beschavingsmenschen uit den aanvang der 19e eeuw bij wie het zoo ongeveer vast stond, dat de Christelijke leer niet anders was dan een copie van dooreen gegroeide Indische, Perzische, Joodsche en Grieksche leeringen, te woord stond met een verhandeling opgenomen in de door Teylers genootschap uitgegeven prijsvraag." Bij het opslaan van Van der Aa bleek mij, dat Prof. van Beeck Calkoen van wien men, toen hij nog te Göttingen studeerde, zeide: „Ein trefflicher junger Mann; schade das er ein Christ ist!" de bedoelde, met de gouden medaille bekroonde verhandeling schreef onder den titel: „Onderzoek naar den oorsprong van den Mozaischen en Christelijken godsdienst", Haarlem 1797 in het Fransch, Amst. 1802, en dat zij bepaaldelijk een weerlegging is van Dupuis' Origine.

Toegekomen aan zijn waardeering van de godsdienst-historische school, zegt Prof. Daubanton: „dat zij onder evolutionistische bezieling werkt, is zonneklaar." Wijl dit haar evolutionisme echter noch atheistisch, noch materialistisch is, meent hij, als theistisch theoloog, „de wijsheid des Scheppers en Onderhouder van alle dingen prijzend", er vrede mee te kunnen hebben.

Deze zijn vreedzame verhouding tot het immanente evolutionisme wordt mij echter ten hoogste bedenkelijk, wanneer hij (p. 218) op de meest onverholen wijze zijn instemming betuigt met het denkbeeld dat „door evolutie uit de dierenwereld de menschenwereld, ook de aesthetische, ethische, religieuze menschenwereld zich ontwikkeld heeft." Dit toch acht ik, bij volle erkenning van wat Windelband noemt „die stufenreihe der Lebenwesen," van wat ik ook zou willen aanduiden als »de praeformatie van het hoogere in het lagere", — met wat de Schrift ons in Genesis I : 26 en 27 en II : 7 openbaart, volstrekt onvereenigbaar. Laat mij hier evenwel bij zeggen, dat Prof. Daubanton het goed recht der toepassing dezer gedachte aan immanente evolutie op de geschiedenis der godsdiensten bestrijdt, en wel op grond, dat deze geschiedenis vertoont »niet eene geregeld voortschrijdende evolutie van het lagere naar het hoogere, maar wel het omgekeerde: eene ontaarding van het betere tot het ontadelde". (p. 219). Op p. 222 schrijft hij: »Zonder stellige daad Gods, zonder supranaturreele openbaring, acht ik de ontwikkeling van het Christendom uit Jodendom en Heidendom eene onmogelijkheid." En op 223: »Daar nu de evolutionisten, welke wij bestrijden, ter verklaring van het Christendom geen bijzondere openbaring erkennen, maar alleen ontwikkeling, en het Christendom, volgens hen, dus uit het Heidendom moet evolutioneeren — als een werk Gods? zeker, maar van een immanenten, niet transcendenten God — gaan zij in hun vergelijken en construeeren, in hun vinding van overeenkomsten en ontleeningen fout en miskennen zij het specifiek Christelijke."

Het is deze uitspraak die hij dan nader uitwerkt eerst in zijn rake kritiek op »de werkmethode der godsdiensthistorische School« en daarna bij zijn beoordeeling van haar praestaties op het gebied der Biblica.

Op het einde van zijn boek schrijft Prof. Daubanton: „de „fata libelli" van dit eerste deel, dat op zich zelf een geheel vormt, zullen beslissen, of ook het tweede, (de Methodologie van de Didaktiek des N. T.) en daarmede heel onze inleiding tot de Biblica N. T., het licht zal zien".

Bij zijn bespreking van v. Oosterzee's Biblica N. T., vertelt hij van het gelukkige lot hetwelk dat werk trof. Na vijf jaren een tweede vermeerderde uitgave, na één jaar een Duitsche vertaling, na twee 'n Engelsche, die het tot vier uitgaven bracht en na dertien jaren zelfs 'n Japansche overzetting.

Ik besluit deze mijn bespreking over Daubanton's Ie deel der Prolegomena op zijn Biblica met den oprechten wensch, dat dit boek, wel niet precies dezelfde, maar toch niet minder gelukkige en dan zeker niet minder verdiende lotgevallen mag hebben als het boek van onzen grooten Apologeet.

G.

Voor Kinderen.

VERLOREN DOCH NIET VOOR ALTIJD.

III.

Wat vooraf ging.

Het is niet te ontkennen, dat de meeste menschen den invloed hunner moeder op hun karakter en daden hooger schatten dan die huns vaders. Vandaar dat het zoo goed is als de ouders in denzelfden geest op hun kinderen werken, en zoo kwaad als de een het met den ander niet eens is.

En zoo was het hier. Als de vader in zijn strengheid meermalen te ver ging, zorgde moeder het door zachtheid zoo mogelijk weer goed te maken. Dat kon er in zekeren zin nog mee door, maar bepaald verkeerd was, dat zij dit niet deed in overeenstemming met haar man, maar achter zijn rug. De moeder was een zachte, schuchtere natuur. Zij had grooten eerbied voor het vaste en ernstige wezen en gedrag van haar echtgenoot, zoo groot zelfs dat zij het nooit zou gewaagd hebben in zijn tegenwoordigheid een andere meening te hebben dan de zijne. Meende de dominee dat het noodig was dat zijn vrouw hem vergezelde bij een of ander huisbezoek, dan was zij altijd dadelijk gereed. Vroeg hij haar hulp, die werd aanstonds en vriendelijk geboden. Ongelukkig leverde zij zich door haar vreesachtigheid en weifelmoedigheid van zelf in de handen van haar zoon. Reeds vroeg had hij opgemerkt hoe scheef de verhouding tusschen vader en moeder was, en Wulfert liet niet na daar munt uit te slaan.

De eerste maal dat het voorkwam dat zij iets voor haar man verborgen hield, waar Wulfert straf voor zou gekregen hebben, maakte zij zich, wel beschouwd, tot zijn medeschuldige.

De knaap had namelijk tegen vaders gebod in den tuin met steenen geworpen. Daardoor waren eenige glazen van de broeikast gebroken, wat den predikant niet leek, ook al wijl zijn beurs nooit best voorzien was. Er ruatte vermoeden op Wulfert, doch niemand was er bij geweest, en het was onmogelijk hem iets te bewijzen. Moeder, de eenige die uit het keukenraam de zaak had gezien, zweeg uit angst voor Wulferts lot, ook toen vader vroeg of zij iets wist.

Van dit oogenblik af wist de jongen genoeg.